

ПОДВІЙНЕ ГРОМАДЯНСТВО: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ТА ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Савелій С.С.,

студент 4 курсу юридичного факультету

Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

В умовах інтенсивного розвитку міжнародних відносин, зокрема і економічних, в умовах збільшення кількості трудових мігрантів, що продиктовано вимогами сучасного світу, проблема подвійного, а точніше множинного громадянства постає досить часто як перед вітчизняними законодавцями, так і перед теоретиками у галузі конституційного права. Надмірна політизованість даної проблеми в нашій країні зумовлює надзвичайно гостру полеміку, яка, нерідко, не має нічого спільного з аналізом правових аспектів даного поняття. У нашому дослідженні хотілося б звернути увагу на досвід зарубіжних країн у регулюванні питання подвійного (множинного) громадянства, здійснити аналіз теоретичних положень та зробити певний порівняльно-правовий аналіз, передусім з метою розвитку законодавства України про громадянство.

Визначення поняття «множинного громадянства» на міжнародно-правовому рівні ми можемо знайти у Європейській конвенції про громадянство 1997 року, а саме в статті 2, відповідно до якої «множинне громадянство» означає одночасну належність особи до громадянства двох або більше держав» [3, 359]. Тобто, виходячи з цієї норми ми бачимо, що коректніше використовувати поняття саме «множинного громадянства», зокрема і на законодавчому рівні.

Цей підхід обґрунтовується тим, що деякими вченими термін «подвійне громадянство», розглядається нерозривно від терміну «єдиного громадянства». Вказується на те, що останнє існує у державах з унітарною формою правління, в той час як у багатьох федеративних державах кожна людина вважається громадянином союзу і одночасно - суб'єкта федерації (штату, провінції, кантону і т. д.). Практичне значення такого положення зумовлено тим, що у федеративних державах існує розподіл компетенції між союзом і суб'єктами федерації, внаслідок чого є деякі відмінності в правових нормах між суб'єктами однієї і тієї ж федерації (наприклад, у визначенні підсудності, сфери дії податкового, кримінального, сімейного законодавства і т. д.) [6, 79]. Втім, більшість вчених, все-таки, отожднюють поняття «подвійного громадянства» і «біпатризму», тобто наявність у особи громадянства двох різних держав. Цей підхід, зокрема, домінує, у працях російських

правознавців, таких як Г.І. Тункін [7, 305], С.А. Авакьян [1, 38-40] та інших.

До явища подвійного громадянства (біпатризму) призводить наявність у законодавстві різних підходів до визначення громадянства за народженням. Причинами такого явища також можуть бути розбіжність змісту законодавства різних країн про порядок набуття громадянства за волевиявленням, територіальні зміни тощо. Але нерідко тут головну роль відіграє саме наявність колізій між «правом крові» і «правом ґрунту» [8, 105].

Нормами згаданої Конвенції, а саме статті 15 вказується про свободу держав-учасниць встановлювати у своєму внутрішньодержавному праві чи зберігають чи втрачають громадянство її громадяни, які набувають або мають громадянство іншої держави, а також чи пов'язано набуття або збереження її громадянства з відмовою від іншого громадянства або від його втрати [3, 361].

Це зумовлює низку різних підходів у ставленні держав до подвійного громадянства, за яким, умовно, держави можна поділити на три види:

- держави, що дозволяють множинне громадянство (наприклад, Іспанія, Канада, Франція);
- держави, які дозволяють подвійне громадянство за певних умов (наприклад, Литва, Румунія, Фінляндія);
- держави, котріне визнають множинного та подвійного громадянства (наприклад, Австрія, Данія, Білорусь).

Серед країн, що визнають множинне громадянство, здебільшого держави, які мали в минулому колонії або держави, утворені іммігрантами. Відповідно, подвійне або множинне громадянство полегшує зв'язок між колишніми метрополіями та їх колоніями, підтримує вплив колишніх метрополій у відповідних країнах та спрощує зв'язок між іммігрантами та їх історичною батьківщиною. Так, у Конституції Іспанії зазначено, що Іспанія може укладати договори про подвійне громадянство з латиноамериканськими країнами або з країнами, які мають особливі стосунки з Іспанією. У ст. 11 Конституції іспанії застережено, що «в цих країнах, навіть якщо вони не визнають за своїми громадянами такого права на взаємній основі, іспанці можуть натуралізуватись без втрати свого громадянства за народженням» [4, 299]. Такі договори існують в Іспанії з Аргентиною, Болівією, Гватемалою, Домініканською Республікою, Еквадором, Екваторіальною Гвінеєю, Колумбією, Коста-Рікою, Нікарагуа, Перу, Парагваєм, Філіппінами, Чилі та іншими країнами.

У ст. 62 Конституції Росії вказано, що «громадянин Російської Федерації може мати громадянство іноземної держави (подвійне

громадянство) відповідно до федерального закону або міжнародного договору Російської Федерації» [2, 318].

Достатньо цікавим є також той факт, що в деяких країнах, як, наприклад у Швейцарії або Австралії, подвійне громадянство не тільки дозволяється, а і певним чином стимулюється державою, що зумовлюється частими подорожами громадян закордон і здійсненням там ними підприємницької діяльності.

В деяких країнах, таких як Ліхтенштейн, тільки громадянами за походженням дозволяється мати подвійне громадянство, в той же час від натуралізованих громадян вимагають відмовитися від свого попереднього громадянства.

У 80-90-х роках минулого століття, коли подвійне (множинне) громадянство стало помітною реальністю, у більшості країн Європи почала вкорінюватись думка, що це явище не передбачає подвійну лояльність, а отже, меншу вірність громадянина державі постійного проживання. Почали все активніше аргументуватись твердження про те, що подвійне (множинне) громадянство є дієвим засобом посилення соціальної впевненості «некорінного населення», стимулює його довіру до держави постійного проживання; що воно допомагає контролювати бурхливі міграційні процеси, що відбуваються з різних причин політичного, економічного і соціального характеру, надає додаткові гарантії реалізації прав і свобод людини.

Деякі країни практикують надання так званого економічного громадянства (або громадянства за інвестиції). Зокрема, острови британської співдружності Сент-Кітс і Невіс за інвестиції в об'єкти нерухомості від 250 до 350 тис. доларів США надають своє громадянство [9].

Серед держав, які дозволяють подвійне громадянство за певних умов, переважно країни, що здійснюють процес інтенсифікації зв'язків із власною діаспорою. Тому подвійне громадянство там можуть отримати здебільшого особи певної етнічної приналежності. Прийняті поправки до законів про громадянство Австралії, Вірменії, Швеції, Фінляндії, які дозволяють подвійне громадянство, також обґрунтовуються необхідністю зміцнення зв'язку між історичною батьківщиною та діаспорою.

Слід вказати, також, що у конституціях ряду пострадянських країн, зокрема Литви, Молдови як виняток допускається можливість подвійного громадянства на підставі закону або двосторонніх міжнародних договорів Україною було укладено ряд відповідних договорів з країнами СНД, зокрема з Грузією, Казахстаном, Киргизстаном, Узбекистаном. Проте наразі Україна денонсувала угоди з Грузією та Узбекистаном у зв'язку зі змінами в їх внутрішньому законодавстві про громадянство, що спричинило неузгодженість з положеннями згаданих угод.

Втім, лишається ряд країн, які забороняють подвійне громадянство на законодавчому рівні. У низці країн, зокрема в Азербайджані, Данії, Індії, Китаї, Індонезії, Японії та інших передбачена автоматична втрата громадянства особою, в разі якщо вона добровільно набуває громадянство іншої держави. Так відповідно до ст.11 Закону Японії «Про громадянство» «Громадянин Японії, втрачає японське громадянство, у разі якщо він або вона набуває іноземне громадянство за його або її власним вибором. Громадянин Японії, що має іноземне громадянство втрачає японське громадянство, якщо він або вона вибирає іноземне громадянство відповідно до законодавства відповідної іноземної держави» [10].

Слід вказати, що до цієї групи країн, можна віднести і ті, котрі передбачають можливу (але не автоматичну) втрату громадянства держави, у разі якщо особа добровільно стає громадянином іншої держави. До таких країн можна віднести, Сінгапур, Малайзію, Південну Африку. В деяких країнах до таких громадян іноді застосовуються деякі обмеження у правах. Наприклад, згідно з ч. 3 ст. 16 Конституції Румунії «публічні функції і високі посади можуть бути заміщені особами, що мають тільки румунське громадянство і місце проживання в країні» [5, 129].

Держави, які не визнають подвійного громадянства, намагаються запровадити жорсткий контроль міграційних процесів. Серед них переважають країни з невеликою кількістю населення(Австрія, Данія, Білорусь) або зі значним припливом іммігрантів (ФРН). Умовою отримання громадянства зазначених країн є не тільки декларація про відмову від громадянства іншої країни, але й надання відповідних підтверджуючих документів.

Водночас передбачаються різні заходи щодо запобігання явищу подвійного громадянства. Так, для запобігання випадкам біпатризму майже в усіх розвинутих країнах законодавче встановлено, що одруження жінки з іноземцем автоматично не впливає на її громадянство. Для ліквідації біпатризму нерідко використовується практика оптації, тобто вибору громадянства. Біпатризм звичайно розглядається як аномалія не тільки в національному, а й у міжнародному праві [8, 105].

Після дослідження наукової літератури, присвяченої даній проблематиці, після аналізу ряду нормативно-правових актів зарубіжних країн, можна зробити декілька висновків. Перш за все, щодо доцільності використання терміну «множинне громадянство», що зумовлено більшою відповідністю його значення суті поставленої проблеми, а також більш поширеним його застосуванням у міжнародно-правових актах, які ратифіковані Україною, а також у правових нормах зарубіжних держав. Окрім того, варто казати, що у зарубіжній правовій практиці відсутній єдиний підхід у ставленні до

випадків біпатризму і, незважаючи на те, що він і досі, переважною більшістю вчених розглядається як негативне явище, розвиток суспільних відносин показує, що множинне громадянство набуває все більшого поширення і саме у розвинених країнах і, можливо, доцільно буде не забороняти його на законодавчому рівні, а дозволити його з низкою застережень та чіткою регламентацією правовідносин з боку держави.

Список використаних джерел:

1. Авакьян С.А. Россия: гражданство, иностранцы, внешняя миграция / Авакьян С.А. - С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2003. - 643 с.
2. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации: Учебник для вузов. - 3-е изд., изм. и доп. / Баглай М.В. - М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА • М), 2002. - 800 с.
3. Європейська конвенція про громадянство// Відомості Верховної Ради України.-2008.-№13.-С.359-366.Конвенцію ратифіковано із застереженням та заявою Законом України №163-в від 20.09.2006 («Відомості Верховної Ради України»,2006,№ 45, ст.437.)
4. Конституции зарубежных государств: Учебное пособие / Сост. проф. В.В. Маклаков - 2-е изд., исправ. и доп.- М.: Издательство БЕК, 1999 - 584 с.
5. Конституционное (государственное право) зарубежных стран В 4 т. Тома 1–2. Часть общая: Учебник /Отв. ред. проф. Б.А. Страшун – 3-е изд., обновл. и дораб.– М.: Издательство БЕК, 2000. - 784 с.
6. Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов / Под общ. ред. чл.-корр. РАН, проф. М. В. Баглая, д. ю. н., проф. Ю. И. Лейбо и д. ю. н., проф. Л. М. Энтина. -М.: Норма, 2004. - 832 с.
7. Международное право: Учебник / Под ред. Г.И. Тункина. М.: «Юр. лит.»,1994. – 456 с.
8. Шаповал В.М.Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. / Шаповал В.М - К.: Артк, Вища школа, 1997.- 264с.
9. The Constitution of Saint Christopher and Nevis [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=235247#LinkTarget_1986. – Назва екрана.

10. The Nationality Law (Law No.147 of 1950, as amended by Law No.268 of 1952, Law No.45 of 1984, Law No.89 of 1993 and Law.No.147 of 2004, Law No.88 of 2008) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL :<http://www.moj.go.jp/ENGLISH/information/tnl-01.html>. – Назва з екрана.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Черняк Євгенія Валеріївна**.